

קונטרס

צדקת החיים

יגלה איך כל חיי האדם צריכים להיות רק כדי
לעשות צדקה וחסד עם זולתו, וכן יצדיק את
הדין על כל הפא ועובר עליו, ועל-ידי-זה יהיה
דבוק בצנור החסד ותמשך עליו ערבות נעימות
ידידות זיו שכנית עזו ותברך.

*

בנוי ומיסד על-פי דברי

רבנו הקדוש והנורא, אור הגנוז והצפון
בוצינא קדישא עלאה, אדוננו, מורנו ורבנו
רבי נחמן מברסלב, זכותו יגן עלינו.

ועל-פי דברי תלמידו, מורנו

הקדוש, אור נפלא, אשר כל רז לא אגיס ליה
רבי נתן מברסלב, זכותו יגן עלינו,

ומשלב בפסוקי תורה, נביאים, פתובים ומאמרי
חכמינו הקדושים מגמרא ומדרשים וזהר הקדוש.

*

הובא לדפוס על-ידי

חסידי ברסלב

עיה"ק ירושלים תובב"א

מוֹהֲרָא"ש נ"י אָמַר, שְׁצַדִּיק כָּל בַּר
יִשְׂרָאֵל לְהַצְדִּיק עָלָיו אֶת הַדִּין, וְכָל
מֵה שְׁעוֹבֵר עָלָיו — בֵּין בְּגַשְׁמִיּוֹת וּבֵין
בְּרוּחָנִיּוֹת, עָלָיו לֵידַע, אֲשֶׁר "צַדִּיק
הוּא" הַבְּכָל דְּרָכָיו וְחָסִיד בְּכָל מַעֲשָׂיו",
וְיַצְדִּיק אֶת חַיָּו, לֵידַע שֶׁ"הַצּוֹר תָּמִים
פָּעֵלוּ, כִּי כָּל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט, אֵל אֲמוֹנָה
וְאֵין עוֹל, צַדִּיק וְיָשָׁר הוּא", אֲשֶׁר זֶה
נִקְרָא צְדָקַת הַחַיִּים, שְׁמַצְדִּיק עָלָיו אֶת
הַדִּין בְּכָל מֵה שְׁעוֹבֵר עָלָיו בַּחַיִּים
חַיּוֹתוֹ, וְזֶה חָשׁוֹב עַד מְאֹד אֶצְלוֹ
יִתְבָּרֵךְ.

(אמרי מוהר"א"ש, חלק ב', סימן תרא)

קוֹנְטֵרַס

צְדָקַת הַחַיִּים

.א

צָרִיף שְׁתַּדַּע, אֲהוּבֵי, בְּנֵי הַיָּקָר, שְׁכָל מַה
שְׁקוֹרָה עִמָּךְ בֵּין בְּגִשְׁמִיּוֹת וּבֵין בְּרוּחָנִיּוֹת, הַכֹּל
לְטוֹבָתְךָ, וְאַפְלוּ שְׁמַרְבַּ צַּעַר וְיִסּוּרִים וּמְכַאוּבִים
שְׁעוֹבְרִים עָלֶיךָ, נְדַמָּה לָּךְ כְּאֵלוֹ, חֶסֶם וְשָׁלוֹם, מִדַּת
הַדִּין שׁוֹרָה בָּךְ, עָלֶיךָ לְדַעַת, שְׁבִכָּל פָּרֵט וּפְרָט
שְׁעוֹבֵר עָלֶיךָ, שָׁם גְּנוּזָה צְדָקָתוֹ יִתְבָּרַךְ, כְּמוֹ
שְׁכָתוֹב (דְּבָרִים ל"ב): "הַצּוֹר תָּמִים פָּעֵלוּ כִּי כָּל דְּרָכָיו
מִשְׁפָּט, אֵל אֱמוּנָה וְאֵין עוֹל צְדִיק וְיִשָּׁר הוּא"; כִּי
הוּא יִתְבָּרַךְ חֲפִץ חֶסֶד, וְרוּצָה לְהִיטִיב עִם בְּרִיּוֹתָיו,
וְעַל הָאָדָם לְהֶאֱמִין בְּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה, שְׁכָל מַה
שְׁעוֹבֵר עָלָיו בְּכָל יוֹם וּבְכָל יְעַת וּבְכָל שָׁעָה מִיּוֹם
הַיְלָדוֹ עַד יוֹם מוֹתוֹ, הַכֹּל הוּא רַק סְבוּבִים מֵאֲתוֹ

יתברך, כְּדִי שְׂיִזְכֶּה לְהַשְׁגֵּת אֱלֻקוֹת, לְדַעַת וּלְהַפִּיר
 אוֹתוֹ יִתְבָּרַךְ (זהר בא מב:), כִּי רַק בְּשִׁבִיל זֶה נִבְרָא,
 וְאֵין שׁוּם תַּכְלִית אַחֲרֵת חוּץ מִזֶּה, כִּי עֵקֶר הַבְּרִיאָה
 שֶׁנִּבְרָא בָּהּ הָאָדָם הִיְתָה רַק כְּדִי שְׂיִפִּיר אֶת
 הַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא, וְזֶה עֵקֶר כָּלֵל כָּל הַתּוֹרָה וְכָלֵל
 כָּל הַפְּנוּנוֹת שֶׁל כָּל הַמְּצוּוֹת הַקְּדוּשׁוֹת, שֶׁכֵּלֵן הֵן
 שְׁעוּרִים וְצִמְצוּמִים לְזִכּוֹת עַל יָדָם לְהַשְׁגֵּת אֱלֻקוֹתוֹ
 יִתְבָּרַךְ, לְדַעַת וּלְהַפִּיר אוֹתוֹ יִתְבָּרַךְ מִכָּל פְּרָטֵי
 הַבְּרִיאָה. אַךְ עָלֶיךָ לְדַעַת, כִּי זֶה עֵקֶר הַבְּחִירָה שֶׁל
 הָאָדָם, כִּי "זֶה לְעֵמֶת זֶה עֲשֵׂה אֱלֻקִּים" (קֹהֶלֶת ז, יד),
 כְּמוֹ שֶׁאָדָם צָרִיךְ לַעֲבֹר אֶת כָּל יְמֵי חַיָּו מִיּוֹם
 הַנִּלְדוֹ עַד יוֹם מוֹתוֹ, בְּכָל מִיַּי עֲלִיּוֹת וַיְרִידוֹת, כָּל
 מִיַּי קִטְנוֹת וְגִדְלוֹת, כָּל מִיַּי סְבוּבִים, צְרוֹת
 וַיְסוּרִים וְהִרְפַּתְקָאוֹת, אֲשֶׁר מֵצַד אֶחָד הוּא יָכוֹל
 לְרַאוֹת רַק אֶת הַטּוֹב בַּדָּבָר, שֶׁהַכֹּל סְבוּבִים מִמֶּנּוּ
 יִתְבָּרַךְ, זֶה לְעֵמֶת זֶה בָּרָא הַקְּדוּשׁ-בְּרוּךְ-הוּא אֶת
 הַסֵּטֶרָא אַחֲרָא וְהַקְּלָפוֹת, שְׂיַעֲלִימוּ וַיִּסְתִּירוּ וַיִּכְסּוּ
 אֶת אֱמֶת מְצִיאוֹתוֹ יִתְבָּרַךְ, וַיִּכְנִיסוּ בּוֹ קְשִׁיוֹת
 וְסִפְקוֹת אַחֲרָיו יִתְבָּרַךְ, וַיִּפְּלוּ אוֹתוֹ מִהָאֱמוּנָה
 הַבְּרוּרָה וְהַמְּזַכֶּכֶת הַזֹּאת, עַד שְׂיִכְפֹּר לְגַמְרֵי, חֵס
 וְשָׁלוֹם, אֲשֶׁר זֶה הַנְּסִיוֹן שֶׁל כָּל בְּרִיָּה בְּזֶה הָעוֹלָם,
 אוֹ שְׂיִצְדִּיק עָלָיו אֶת הַדִּין בְּכָל מָה שֶׁעוֹבֵר עָלָיו,

וידע בידיעה ברוחה ומזפכת, אשר שם אלופו של
עולם נמצא, ואין בלעדיו יתברך כלל, כי דבר גדול
ודבר קטן לא נעשה מעצמו, אלא ברשות המאציל
העליון, או, חס ושלום, יכפור בכל ויצא ויבעט
לגמרי נגדו יתברך, רחמנא לצלן, מרב צרותיו;
ועל-כן ראה, אהובי, בני היקר, לדעת מה לפניך,
הן אמת שכבר עברו עליך בזה העולם כל מיני
ירידות ונפילות, השלכות ודחקות, מחלקת
ומריבות, וכל מיני בלבולים אחרים, אשר בכל
פעם נדמה לך כאלו אבד מנוס ותקוה ממך, עליך
לזכור היטב בשביל מה באת לזה העולם, אם לא
רק להכירו יתברך פנים אל פנים; ועל-כן ראה,
אהובי, בני היקר, להצדיק עליך את הדין ואל
תקרא תגר נגדו יתברך, חס ושלום, אלא ראה
לבטל את עצמך לגמרי אליו יתברך, ותרוץ רק
אליו, ותפרש את כל שיחתך וכל מה שעובר עליך
בפרטי פרטיות אליו יתברך, כאשר ידבר איש אל
רעהו והבן אל אביו, ותשפך שיח ותפלה לפניו
יתברך, ועל-ידי-זה תזכה שיהכל יתהפך לך
לטובה, שכל הירידות והנפילות, כלן תעשינה
כלים וצמצומים כדי לקבל בהם אור וזיו וחיות
ודבקות הבורא יתברך שמו. וכל זה תזכה אם

תצדיק עליך את הדין, אשר זה "צדקת החיים",
 שהאדם מצדיק כל יום ויום מימי חייו את הדין,
 ויודע שהקדוש-ברוך-הוא מנהיג את עולמו
 בהשגחה פרטית והכל לטובתו, וכל מה שעובר
 עליו בזה העולם — בין לטוב ובין להפוך —
 הכל לטובה. וכשזוכים להגיע אל מדרגה זו, אז
 דיקא חיים חיים רוחניים, ערבים ומתקים; אשרי
 מי שמחזיר בעצמו ידיעה זו, ואז נקראים חיי
 חיים אמתיים.

ב.

צריך שתדע, אהובי, ידידי היקר, שהכל
 משגח בהשגחה פרטי פרטית, ודבר גדול ודבר
 קטן אינו נעשה מעצמו, ואפלו מה שמדברים עליך
 — הכל ממנו יתברך, ואף שיש דברים שאין
 יכולים להבין, איך הרשעים וקלי העולם
 מצליחים, ונראה כאלו הכל הפך ההשגחה, חס
 ושלום, וכאלו "עזב ה' את הארץ" (יחזקאל ח, יב),
 חלילה וחס, מאחר שהצדיקים נמצאים בשפל
 המצב, ואלו הרשעים וקלי העולם מצליחים, עם
 כל זאת עליך לדעת, אשר גם שם מנח ומסתר

אמתת מציאותו יתברך, כי גם אלו קלי העולם והרשעים המצליחים, הם שליחי המקום ברוך הוא יתברך שמו לצער אותך, ולהחליש את דעתך ולשבר אותך, ועליך להחזיק מעמד ולא להשבר משום דבר שבעולם, רק לדעת שבתקף הדחקות, גם שם תמצא את אמתת מציאותו יתברך, ודבר זה נעלם מאד מאד מעיני האדם, כי רואים צדיקים גדולים שנפלו, ולהפוך — רואים רשעים שחזרו בתשובה; כי באמת מה שאנו רואים כמה אנשים, אשר הם רשעים גדולים כמה שנים, ועוברים עברות גדולות וחרמות, רחמנא לצלן, ואחר-כך נתעוררים בתשובה ונעשים בעלי תשובה גמורים, כמובא כמה מעשיות כאלה בגמרא ובמדרשים ובשאר הספרים הקדושים, וכמעשה דרבי אליעזר בן דורדיא (עבודה זרה יח.) וכיוצא באלה מעשיות הרבה מאד בכל דור ודור, ולכאורה תמוה הדבר, הלא "עברה גוררת עברה" (אבות ד, ב), וככל שעובר יותר עברה, הוא נופל יותר ביד הסטרא אחרא, ומאין בא שלבסוף יתגבר נגד הסטרא ויחזר בתשובה? אף הענין הוא, כי באמת בכל אחד מישראל יש נשמה יקרה, שיש לה כח גדול לעמד נגד היצר הרע וחילותיו, כי אם לא היזה

לְאָדָם כַּח לְעַמֵּד נֶגֶד הַיֵּצֵר הָרַע, לֹא הָיָה הַקְּדוֹשׁ-
 בְּרוּךְ-הוּא נוֹתֵן לוֹ יֵצֵר הָרַע כְּזֶה, כִּי אֵין הַקְּדוֹשׁ-
 בְּרוּךְ-הוּא בָּא בְטְרוּנְיָה עִם בְּרִיּוֹתָיו (עֲבוּדָה זָרָה ג.),
 וְאֵין הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ נוֹתֵן שׁוּם מְנִיעוֹת לְאָדָם, אֲשֶׁר
 לֹא יוּכַל לְעַמֵּד בְּהֵן, אֲךָ עֵקֶר כָּל הַחֲטָאִים וְכָל
 הַתְּאֻוֹת שֶׁהָאָדָם נֹלְכֵד בְּהֵן זֶה תְּאֻוֹת נְאוּף, רַחֲמָנָא
 לְצַלָן, שֶׁהוּא עֵקֶר הַיֵּצֵר הָרַע, כְּמֵאֵמֶר חֲכָמֵינוּ
 הַקְּדוֹשִׁים (עֵין זֶהר וַיִּקְרָא טו:): עֵקֶרָא דִּי־צָרָא בִישָׁא
 עַל עֵרְיִין, הָעֵקֶר הוּא מַחֲמַת שְׁטוּת, שְׁאִינוּ יוֹדְעֵ
 מַכְחוּ, וְזֶה עֵקֶר סוּד מַחֲיִין דְקִטְנוּת, שְׁעַל-יְדֵי-זֶה
 נוֹפֵל לְתְּאֻוֹת נְאוּף, שֶׁהִיא כָּלֵל כָּל הַחֲטָאִים, רַחֲמָנָא
 לְצַלָן, דִּהֵינוּ שְׁנַקְטֵן מַחוּ וְנַחֲלֶשֶׁת דַּעְתּוֹ, עַד שְׁאִינוּ
 יוֹדְעֵ מַכְחוּ, וְנִדְמָה לוֹ שְׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְעַמֵּד כְּנֶגֶד
 תְּאֻוֹת זֹאת; כִּי עֵקֶר הַגְּבוּרָה הִיא בְּלֵב, וּמִי שְׁלֵבוֹ
 חָזַק, יוּכַל לְהִתְגַּבֵּר נֶגֶד כָּל הַתְּאֻוֹת שְׁבַעֲוֹלָם, כְּמוֹ
 שְׂרָאִינוּ כְּמָה צְדִיקִים וְחֲכָמִים שְׁעַמְדוּ בְּנִסְיוֹנוֹת
 גְּדוּלִים, וְכָל זֶה עַל-יְדֵי חֲכָמָתָם וְדַעְתָּם, שְׁזֶה עֵקֶר
 הַכַּח שֶׁל הָאִישׁ הַיִּשְׂרָאֵלִי, כְּמוֹ שְׁפָתוֹב (קִהְלֵת ז, יט):
 "הַחֲכָמָה תַּעֲזוּ לְחֻכָּם" וְכוּ', וְעַל-כֵּן חֲכָמָה אוֹתִיּוֹת
 'כַּח מַה', כִּי הַמַּחֲיִין הֵם מַחֲיִצוֹת פְּרוּסוֹת בְּפָנֵי
 תְּאֻוֹת נְאוּף, רַק הָעֵקֶר שְׁיֵאֱמִין בְּכַחוּ, וַיִּדַע בְּאֶמוּנָה
 שְׁלֵמָה שְׁיֵשׁ בְּכַח שְׁכָלוֹ וּמַחוּ לְעַמֵּד נֶגֶד כָּל

התאוות, אפלו נגד תאוות נאוף, פי המח והשכל
 הם הנשמה, והנשמה של האיש הישראלי אפלו
 של הפחות שבפחותים בודאי יכולה לעמד נגד כל
 העולם עם כל התאוות, פי אין זו דרך הענוה
 להקטין כחו ולומר שאין לו נשמה גבוהה כמו
 הצדיקים והכשרים, וכאלו אין בידו כלל להיות
 איש פשר וצדיק, פי ענוה כזו אסורה והיא ענוה
 פסולה, ואין זו ענוה כלל רק מחין דקטנות,
 שצריכין להתרחק מזה מאד, פי על-ידי-זה נופלין
 לכל התאוות והעקר לתאוות נאוף, רק אדרבה צריך
 כל אחד לומר לעצמו, שיש לו נשמה גבוהה מאד,
 פי הנשמה של הפחות שבפחותים שבישראל
 גם-כן גבוהה וקדושה מאד מאד, וצריך לומר
 בדעתו, שאין נאה לו להיות פרוץ אחר תאוות, חס
 ושלום, מפל שפן לעבר איזו עברה, חס ושלום,
 כמו שכתוב (דברי הימים ב יז, ו): "ויגבה לבו בדרכי
 ה'", שצריך להגביה לבו בדרכי ה', ולידע פי כל
 אחד מישראל בשרשו רחוק מעברות מאד מאד,
 וכל אחד מישראל הוא בעל כח גדול לעמד נגד
 כל העולם עם כל התאוות, רק העקר — שיזכה
 לידע מכחו, ומחמת שהסטרא אחרא אורבת מאד
 על האדם, וכל מה שהאדם עובר עברה, יותר

יונקת ממנו הסטרא אחרא ובולעת אותו יותר,
 רחמנא לצלן, על-כן לפעמים הסטרא אחרא
 בולעת את האדם כל-כף, עד שמגיעת לעצם
 פנימיות קדשת יהדותו, והיא מתחזקת ומתגברת
 לבלע נקדה זאת גם-כן, ומביאה אותו לידי עברה
 גדולה, חס ושלום, כדי לבלע אותו לגמרי, חס
 ושלום, אבל תכף פשהיא רוצה לבלע את עצם
 פנימיות קדשת יהדותו, אזי זאת הנקדה עומדת
 לסטרא אחרא בבית הבליעה שלה, כי זאת הנקדה
 של פנימיות קדשתו היא בעלת כח גדול מאד,
 ועל-כן אי אפשר לסטרא אחרא לבלע אותה בשום
 אופן, ולא די שאינה יכולה לבלע אותה, אף גם
 זאת הנקדה הטובה עומדת לסטרא אחרא בבית
 הבליעה שלה, עד שהיא מכרחת לתן הקאות
 להקיא ולהוציא כל הקדשות שבלעה מזאת
 הנשמה, ומזה בא מה שלפעמים האדם נתעורר
 בתשובה אחר כמה עברות, הינו כי לפעמים עברה
 מביאה את האדם לתשובה, כלומר על-ידי שנלכד
 באיזו עברה גדולה, רחמנא לצלן, על-ידי-זה
 נתמרמר לבו ונתעורר בתשובה, עד שנעשה בעל
 תשובה גמור, וכל זה מחמת התגברות הנקדה
 שלו, שהיא באמת בעלת כח גדול, וכשהיא רואה

שֶׁהִסְטֵרָא אַחֲרָא רוּצָה לְבַלַּע אוֹתָהּ לְגַמְרִי, חֶסֶם
 וְשָׁלוֹם, אֲזִי מִתְגַּבֶּרֶת כְּנִגְדָּהּ, עַד שֶׁמְכַרְחַת לְתַן
 הַקָּאוֹת, וְלִהְיוֹת כָּל הַקְדָּשׁוֹת שֶׁבְּלַעָה מִמֶּנּוּ, אֶף
 בְּיָדַי אֵין שׁוֹם אָדָם יָכוֹל לְסַמֵּךְ עַל זֶה, חֶסֶם
 וְשָׁלוֹם, כִּי הָאוֹמֵר: "אֶחָטָא וְאָשׁוּב", אֵין מְסַפִּיקִין
 בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה (יוֹמָא פּה:), כִּי לְפַעֲמִים
 מִתְגַּבֶּרֶת הִסְטֵרָא אַחֲרָא כָּל-כָּף, עַד שֶׁבּוֹלַעַת אוֹתוֹ
 בְּאַמַּת לְגַמְרִי, כְּמוֹ שֶׁמְצִינּוּ כַּמָּה וְכַמָּה רְשָׁעִים
 שֶׁלֹּא שָׁבוּ בְּתְשׁוּבָה גַם לְבִסּוּף, וְנִכְרְתוּ וְנֶאֱבְדוּ
 לְגַמְרִי, רַחֲמָנָא לְצַלֵּן, כִּי זֶה סִתְרִי דְרַכִּי הַבְּחִירָה
 שֶׁאֵין שׁוֹם אָדָם יָכוֹל לַעֲמֹד עָלֶיהֶן, וּבְיָדַי צָרִיךְ
 לְהִיּוֹת בּוֹרַח מִן הָעֵבְרָה בְּתַכְלִית הַבְּרִיחָה, אֶף
 אַחֲרֵי שֶׁכָּבַר עָבַר מֵה שֶׁעָבַר, חֶסֶם וְשָׁלוֹם, צָרִיךְ
 לִידַע וּלְהֶאֱמִין שֶׁאֵין שׁוֹם יְאוּשׁ בְּעוֹלָם כָּלֵל, וְאֶפְלוּ
 אִם כָּבַר רָצָה לְהִתְגַּבֵּר אֶלְפֵי פְּעָמִים לְהִיּוֹת אִישׁ
 כְּשֶׁר וְלֹא עָלְתָה בְּיָדוֹ, וְנִפְּלָ לְמָה שֶׁנִּפְּלָ, וְאֶפְלוּ אִם
 נִפְּלָ לַעֲבֹרוֹת גְּמוּרוֹת וְחִמּוּרוֹת, חֶסֶם וְשָׁלוֹם, אֶף-עַל-
 פִּי-כֵן עֲדִין יֵשׁ לוֹ תִקְוָה כָּל עוֹד נִשְׁמָתוֹ בּוֹ. וְהָעֶקֶר
 הוּא אֲמוּנָה, שֶׁתְּהִיָּה לוֹ אֲמוּנָה שְׁלֵמָה בְּהַשֵּׁם
 יִתְבָּרֵךְ, וְיִשְׁתַּדֵּל בְּכָל עֵז לְהִתְקַרֵּב לְצַדִּיק אֱמֵתִי,
 וְיִשְׁפֹּךְ שִׁיחוֹ לְפָנָי הַשֵּׁם יִתְבָּרֵךְ, שֶׁיִּגְלֶה לוֹ מִיְהוֹ
 הַצַּדִּיק הָאֱמֵת, כְּדִי שֶׁיִּזְכֶּה עַל יָדוֹ לְאֲמוּנָה שְׁלֵמָה,

וְאִזּוּ בְּיַד אֵי שֶׁ לֹא תִקְוָה לְעוֹלָם יִהְיֶה אִיךָ שְׂוִיָּה, כִּי עֵקֶר הַכַּח לְעַמּוּד כְּנֶגֶד הַיָּצָר הָרַע הוּא עַל-יַדֵי אֲמוּנָה, שְׂוִיָּה כָּל וְעֵקֶר כָּל הַתּוֹרָה כְּלָה, כִּי עַל-יַדֵי אֲמוּנָה, שְׂאָדָם מִכְּנִיס אֶת עֲצָמוֹ בְּאֲמוּנָה פְּשׁוּטָה בּוֹ יִתְבַּרֵךְ, עַל-יַדֵי-זֶה אֵין לֹא שׁוֹם קְשִׁיּוֹת וּסְפִקוֹת עָלָיו יִתְבַּרֵךְ, וְעַל-יַדֵי-זֶה עוֹבֵר עַל הַכָּל; וְעַל-כֵּן רָאָה לְהַכְנִיס אֶת עֲצָמָךְ בְּאֲמוּנָה פְּשׁוּטָה, וְאֵל תִּשְׁאַל שׁוֹם שְׂאֵלוֹת, וְאֵל יִקְשֶׁה לְךָ שׁוֹם קְשִׁיּוֹת עָלָיו יִתְבַּרֵךְ, וְעַל-יַדֵי-זֶה תִּעְבֹּר אֶת זֶה הָעוֹלָם בְּשָׁלוֹם, וְתִדַּע כִּי צְדִיק וְיָשָׁר הוּא, שְׂוִיָּה "צְדִקַּת הַחַיִּים", וְתִזְכֶּה לְהַכְלִיל בְּחַי הַחַיִּים בּוֹ יִתְבַּרֵךְ, וְתִרְגֵּשׁ עוֹלָמְךָ בְּחַיִּיךָ.

ג.

צָרִיךְ שְׂתִדַּע, אֲהוּבִי, בְּנֵי הַיָּקָר, שְׂצָרִיךְ לְהַכְנִיס בְּעֲצָמוֹ "צְדִקַּת הַחַיִּים", הַיְנוּ לִידַע שְׂכָל מַה שְׂנִאָרַע עִמּוֹ הוּא צְדָקָה וְחֶסֶד מִמֶּנּוּ יִתְבַּרֵךְ, וְלִכֵּן עָלָיו לְסַמֵּךְ רַק עַל הַקְּדוּשָׁ-בְּרוּךְ-הוּא, וְלִידַע כִּי צְדִיק וְיָשָׁר הוּא, כִּי אֶפְלוּ בְּגִשְׁמִיּוֹת צְרִיכִים לְתַת אֲמוּנָה בְּאָדָם, כִּי אַחֲרַת הוּא אֵף פַּעַם לֹא הָיָה עוֹסֵק בְּמִשְׁאֵל וּמַתָּן, וְזֶה עֵקֶר "צְדִקַּת הַחַיִּים" — לְהֶאֱמִין

בְּאִמוּנָה בְּרוּרָה וּמְזַכֶּכֶת בּוֹ יִתְבַרֵךְ, וְכֵן לְסִמּוֹךְ עַל
 בְּנֵי אָדָם, כִּי עֵקֶר הַיְדִיעָה מֵהַשֵּׁם יִתְבַרֵךְ וּמֵהַתּוֹרָה
 הַקְדוּשָׁה הִיא עַל-יְדֵי אֱמוּנָה, כְּמוֹ שְׁכָתוּב (הוֹשֵׁעַ ב,
 כב): "וְאֵרְשָׁתִּיךָ לִי בְּאִמוּנָה וַיְדַעַתְּ אֶת הַוַּי"ה". כְּמוֹ
 שָׁאֵנוּ רוֹאִים, שְׁעֵקֶר הַיְדִיעָה הַבְּרוּרָה בְּעֲנִינֵי עֶסֶק
 וּמִשָּׂא וּמִתֵּן הוּא עַל-יְדֵי אֱמוּנָה דִּיקָא, וְזֶה יְסוּד כָּל
 הַמִּשָּׂא וּמִתֵּן וְהַמְסַחֲרִים בְּעוֹלָם, הַכֹּל עַל-יְדֵי
 שְׁאֶחָד נוֹתֵן אִמּוֹן בְּחִבְרוֹ, שְׂיֻדַע בּוֹ שֶׁהוּא נֶאֱמָן
 וְאִישׁ אֱמֶת, כִּי בְּלֹא אֱמוּנָה לֹא יִתְקִים שׁוֹם עֶסֶק
 וּמִשָּׂא וּמִתֵּן. כְּגוֹן, כְּשֶׁאֶחָד רוֹצֵה לֵידַע הַמְּקַח שֶׁל
 אֵיזוֹ סְחוּרָה בְּמַרְחָקִים, כְּדֵי לֵידַע אִם לְסַחֵר בְּזוֹ
 הַסְּחוּרָה כָּאֵן, וְלְהוֹלִיכָהּ לְשֵׁם — לְמַרְחָקִים,
 וְלְהַרְוִיחַ בָּהּ, אֲזִי אִם לֹא יִרְצֶה לְסִמּוֹךְ עַל נְאֻמָּנוֹת
 שֶׁל אֵיזֶה אָדָם, בּוֹדֵאֵי לֹא יֵדַע לְעוֹלָם הַמְּקַח, אֶלֶּא
 אִם כֵּן יִצְטָרֵךְ קִדָּם כָּל מְסַחֵר לְנִסְעַ לְשֵׁם, וְלִרְאוֹת
 אִיךָ הַמְּקַח מְסַחֲרָה זֶה, וּבְתוֹךְ כֵּן שְׂיֻחְזוֹר לְבֵיתוֹ,
 אֶפְשָׁר שְׂיֻזְזִיל הַמְּקַח, וְאִם יִסְמֹךְ עַל חֲכָמָתוֹ וְשִׁכְלוֹ
 שְׂמִבֵּין מַרְחוֹק, שְׂבִזְמָן זֶה חֲיָב לְהַצְלִיחַ הַמְּסַחֵר
 בְּמָקוֹם פְּלוֹנִי, זֶה בּוֹדֵאֵי אִי אֶפְשָׁר, כִּי כִּבֵּר רָאִינוּ
 כְּמָה פְּעָמִים, שֶׁהִיָּתָה הַסְּבָרָה אוֹמְרַת שְׂיִהְיֶה הַמְּקַח
 מְמַסְחָר זֶה בִּיקָר, וְאַף-עַל-פִּי-כֵן הָיָה אַחֲר־כֵּן
 דִּיקָא בְּזוֹל גָּדוֹל. נִמְצָא, שֶׁהַיְדִיעָה שְׂעַל-פִּי סְבָרָה

וְחִכְמָה בְּעֶסֶק הַמְּסֻחָר, הִיא אֵינָה יְדִיעָה כָּלֵל,
 וְלִנְסֵעַ בְּעֶצְמוֹ וְלִרְאוֹת בְּעֵינָיו, גַּם כֵּן אֵי אֶפְשָׁר,
 וּבְהִכָּרַח שְׂיִסְמֹךְ עַל אֵיזָה אִישׁ נְאֻמָּן שְׂיִבְחֹר לוֹ,
 שְׂרָאָה אֶת הָעֶסֶק וְהַמְּקַח, וְיִסְמֹךְ עָלָיו, כִּי הוּא יוֹדֵעַ
 שֶׁהוּא אוֹהֵבוּ בְּאֵמֶת, וְיֵשׁ לוֹ נְאֻמָּנוֹת, וּכְשֶׁזָּה
 הַנְּאֻמָּן כּוֹתֵב לוֹ יְדִיעָה מִמְּרַחֲקִים מֵאֵיזָה מְקַח
 וּסְחוּרָה וְכִיּוֹצֵא, אֲזִי זֹאת הַיְדִיעָה הִיא יְדִיעָה
 בְּרוּרָה אֲצִלוֹ בְּאֵין סֶפֶק, אֶף-עַל-פִּי שְׂאִינוֹ מִבֵּין
 בְּשִׁכְלוֹ שׁוֹם סְבָרָא וְשִׁכְלֵי שְׂיִהְיֶה הַמְּקַח כָּךְ, אֲדַרְבֵּה
 הַסְּבָרָה נוֹתֶנֶת שְׂיִהְיֶה לְהִיפֹךְ, אֶף-עַל-פִּי-כֵן הוּא
 יוֹדֵעַ בִּיְדִיעָה בְּרוּרָה וְאִמְתִּית שֶׁהַמְּקַח הוּא כָּךְ
 עַל-יְדֵי אֲמוּנָה שְׂמֵאֲמִין לְחִבְרוֹ הַנְּאֻמָּן, שְׂבּוֹדָאֵי לֹא
 יִשְׁקֹר בּוֹ, וּבּוֹדָאֵי כּוֹתֵב לוֹ הָאֵמֶת. נִמְצָא, שְׂעֵקֶר
 הַיְדִיעָה הַבְּרוּרָה שֶׁהִיא יְסוּד הַמְּסֻחָר אֲצִלוֹ הוּא
 עַל-יְדֵי אֲמוּנָה, כִּי אֵין קִיּוֹם לְעוֹלָם בְּלֹא אֲמוּנָה, כִּי
 כָּל הַמַּשָּׂא וּמִתָּן וְהָעֶסְקִים שְׂבָעוּלָם, וְכָל
 הַהִתְחַבְּרוֹת שְׂבִין בְּנֵי-אָדָם, אֵי אֶפְשָׁר לְהִתְקַיֵּם בְּלֹא
 אֲמוּנָה; כִּי אֲפִלוֹ אִם יִהְיֶה אָדָם חָכֵם גָּדוֹל בְּיֹתֵר,
 אִם יִרְצֶה שְׂלֹא לַעֲשׂוֹת שׁוֹם מַשָּׂא וּמִתָּן עַד שְׂיִדַּע
 מֵהוֹת הַמַּשָּׂא וּמִתָּן בְּחִכְמָתוֹ דִּיקָא, וְלֹא יִסְמֹךְ עַל
 נְאֻמָּנוֹת חִבְרוֹ, וְכֵן לֹא יִרְצֶה לְתַן שׁוֹם דְּבַר מִיָּדוֹ
 לְחִבְרוֹ, מִחֲמַת שְׂאִינוֹ מֵאֲמִין לְשׁוֹם אָדָם, אֲזִי

בְּוֹדָאֵי לֹא יוּכַל לַעֲשׂוֹת שׁוּם עֵסֶק וְשׁוּם מַשָּׂא
 וּמַתָּן, כִּי כָּל הָעֵסָקִים וְהַמַּשָּׂא וּמַתָּן בְּהִכָּרַח שְׂיִהְיוּ
 עַל-יְדֵי נְאֻמָּנוֹת, שְׁאֶחָד מֵאֲמִין לְחִבְרוֹ, רַק שְׁכָּל
 אֶחָד מִבִּקֵּשׁ לוֹ אִישׁ נְאֻמָּן שְׂיִהְיֶה רְאוּי לוֹ לְסַמְךָ
 עָלָיו, אָבֵל עַל-כָּל-פָּנִים בְּלֹא נְאֻמָּנוֹת לְשׁוּם אָדָם,
 אִי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲשׂוֹת הַמַּשָּׂא וּמַתָּן וְהָעֵסֶק, בְּפִרְט
 הָעֵסָקִים הַגְּדוֹלִים שֶׁהֵם לְמַרְחָקִים. וְכָל הַנְּאֻמָּנוֹת
 שְׂבִין אָדָם לְחִבְרוֹ, הַכֹּל נִמְשָׁךְ וְנִשְׁתַּלְּשֵׁל מִכַּח
 הָאֻמוּנָה הַקְּדוּשָׁה, שְׁצָרִיכִין לְהֶאֱמִין בְּהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ
 וּבְצַדִּיקָיו וּבְתוֹרָתוֹ הַקְּדוּשָׁה, שְׁבָרָא הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ
 כַּח הָאֻמוּנָה בְּאָדָם, שְׂיִהְיֶה לוֹ כַּח וּבְחִירָה לְהֶאֱמִין
 בְּאֻמַּת, אֶף-עַל-פִּי שְׂאֵי אֶפְשָׁר לוֹ לְהַשִּׁיג בְּשִׁכְלוֹ
 עֲדִין בְּשִׁלְמוֹת, וּמַשֵּׁם נִשְׁתַּלְּשֵׁל הַנְּאֻמָּנוֹת וְהָאֻמוּנָה
 שְׂבִין אָדָם לְחִבְרוֹ שֶׁהִיא קִיּוּם הָעוֹלָם; וְעַל-כֵּן
 בְּאֻמַּת אֲמָרוּ חֲכָמֵינוּ הַקְּדוּשִׁים (מִסֻּכַּת פְּלָה, פָּרָק ב'):
 הַמְּחַלִּיף בְּדַבּוּרוֹ כְּאִלוֹ עוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה, כִּי
 כְּשֶׁמִּשְׁקַר בְּחִבְרוֹ בְּאִיזָה מַשָּׂא וּמַתָּן וְאִין לוֹ
 נְאֻמָּנוֹת, הוּא פּוֹגֵם בְּאֻמוּנָה הַקְּדוּשָׁה, וְנִחְשָׁב
 כְּעוֹבֵד עֲבוּדָה זָרָה מִמָּשׁ; כִּי הַנְּאֻמָּנוֹת שְׂבִין אָדָם
 לְחִבְרוֹ נִמְשָׁכַת גַּם-כֵּן מִהָאֻמוּנָה הַקְּדוּשָׁה; וְעַל-כֵּן,
 אֶהוּבִי, בְּנִי, כְּמוֹ שְׁאַתָּה צָרִיךְ לְהֶאֱמִין בְּנְאֻמָּנוֹת בֶּן
 אָדָם, וְתַמִּיד לְהַצְדִּיק אֶת הַדִּין, כְּמוֹ-כֵן וְיֹתֵר מִזֶּה

עליך להאמין בו יתברך, ותמיד תצדיק עליך את
הדין, ועל-ידי-זה דיקא תזכה להגיע ל"צדקת
החיים" האמתיים.

ד.

צריך שתדע, אהובי, בני היקר, כי העקר בזה
העולם הוא רק להסתכל בצדקת הקדוש-ברוך-
הוא, שזה "צדקת החיים", לידע שכל מה שהוא
יתברך עושה — הכל בצדק, וצדיק וישר הוא, כי
עקר השלמות הוא האמונה הקדושה, כי אין
שלמות בזה העולם רק ביסוד האמונה הקדושה,
ובלי אמונה כל הדברים חסרים, כי באמת אי
אפשר לדעת ולהשיג שום דבר בשלמות הגמורה,
אלא על-ידי אמונה, ועל-כן אפלו מי שזוכה
להשיג איזו השגה וידיעה, כגון שזוכה להשיג
איזו כוונה באיזו מצוה, ואפלו השיג כוונה אמתית,
כשירצה לעשות המצוה באותה הכוונה לבד, בודאי
אין זו שלמות, כי כפלים לתושיה (איוב יא, ו), כי
גם זאת הכוונה בודאי אי אפשר להשיגה עד
תכליתה בשלמות, כי יש שבעים פנים לתורה
(אותיות דרבי עקיבא), וכל פנים ופנים כלולים

צדקת החיים

תמא

מאלפים ורבבות פרושים עד אין קץ, ובוודאי אין מי שיוכל להשיג מצוה אחת בשלמות הגמורה, כי "ארפה מארץ מדה ורחבה מני ים" (איוב יא, ט), וכמו שפכתוב (תהלים קיט, צו): "לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד", ועל-כן אם רוצה לקיים המצוות רק עם זאת הפונה לבד, בוודאי יחסר הרבה, כי פונת המצוה היא עד אין קץ, על-כן לעולם צריך אמונה, כי אמונה היא שלמות, כי כשקיים את המצוה באמונה, שמאמין שהשם יתברך צוה לנו לעשות את המצוה הזו מצד רצונו וטעמו, שהוא נעלם מאד, ואי אפשר להשיגו כלל בשלמות, בזאת הפונה כלולות כל הפונות שבעולם בשלמות, כי ברצונו יתברך שרצה שנעשה זאת המצוה, שם כלולות כל הפונות שזכו הצדיקים להשיג כבר ומה שעתיד להתגלות עוד, ויותר ויותר למעלה למעלה עד אין קץ, והוא עושה המצוה על דעת זו, ואז המצוה בשלמות, כי בזה כלולות כל הפונות עד אין סוף, ועל-כן אפלו מי שזוכה להשיג פונה אמתית מה שראוי לכון באמת, אבל אף-על-פי-כן לעולם צריך לצרף לזה את האמונה הקדושה, ואז יש שלמות לכונתו ולמצוותיו. נמצא, שעקר השלמות הוא רק אמונה

לְבַד ; וְעַל-כֵּן נִקְרָאת הָאֱמוּנָה תְּמִימוֹת, כְּמוֹ
 שְׁפָתוֹב (דְּבָרִים יח, יג) : "תְּמִיִּם תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹהֶיךָ",
 כִּי שֵׁם תִּכְלִית הַשְּׁלֵמוֹת וְהַתְּמִימוֹת, כִּי בְדַעַת אִי
 אֶפְשָׁר לְהַשִּׁיג שׁוֹם דְּבָר בְּשְׁלֵמוֹת, כִּי אִם עַל-יְדֵי
 הָאֱמוּנָה, כִּי מֵאַחַר שֶׁהוּא מְאֲמִין בְּהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ
 וּבְצַדִּיקוֹ וּבְמַצּוֹתָיו יִתְבָּרַךְ בְּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה, אִז
 הוּא שָׁלֵם בְּתִכְלִית הַשְּׁלֵמוֹת, כִּי הָאֱמוּנָה הִיא בְּלִתִּי
 גְּבוּל, כִּי הוּא מְאֲמִין בְּאֵמֶת שֶׁהוּא עַד אֵין סוּף,
 אֶף-עַל-פִּי שְׂאִי אֶפְשָׁר לְהַשִּׁיג בְּדַעַת בְּשׁוֹם אֶפֶן,
 אֲבָל הָאֱמוּנָה מִקְּפַת הַכֹּל עַד אֵין סוּף וְאֵין תִּכְלִית;
 וְעַל-כֵּן אֲשַׁרִּי מִי שֶׁמְחַזֵּק אֶת עֲצָמוֹ בְּאֱמוּנָה, וְיִוְדַע
 וְעַד אֲשֶׁר כָּל מֵה שֶׁהוּא יִתְבָּרַךְ עוֹשֶׂה הוּא לְטוֹבָתוֹ,
 שְׁזֶה סוּד צְדָקַת הַיּוֹי"ה, וְעַל-יְדֵי-זֶה יִשְׁתַּנּוּ כָּל חַיִּי
 לְטוֹבָה, וְיִזְכָּה לְ"צְדָקַת הַחַיִּים", לִידַע כִּי צַדִּיק
 וְיָשָׁר הוּא יִתְבָּרַךְ, וְכֹל מֵה שֶׁרַק עוֹבֵר עָלָיו הוּא
 לְטוֹבָתוֹ הַנְּצַחִית; אֲשַׁרִּי מִי שֶׁזוֹכָה לְהַגִּיעַ אֶל
 הַשְּׂגָה זוֹ, שֶׁכְּלוּלָה מְכֹל הַהַשְּׁגוֹת וְהַסּוּדוֹת, רְזִי
 דְרָזִין, פְּלֵאֵי פְּלֵאוֹת.

ה.

צָרִיךְ שֶׁתִּדַע, אֶהוּבִי, בְּנֵי הַיָּקָר, כִּי עַקֵּר "צְדָקַת

החיים" הוא לסלק דעתו וחקמתו לגמרי, ושללא יקשה שום קשיות עליו יתברך, אלא ידע שכל מה שנאָרע לו — הכל לטובתו, כי עקר שלמות האמונה הוא שישלך דעתו וחקמתו לגמרי, וישים עצמו כבהמה, ויאמין בהשם יתברך ובצדיקים האמתיים באמונה שלמה לבד, כי עקר האמונה הוא במה שאין השכל מבין, כי במה שמבינים בשכל אין שיק אמונה, על-כן עקר האמונה הוא בסוד (תהלים עג, כב): "ואני בער ולא אדע בהמות הייתי עמך", ובסוד: "אדם ובהמה תושיע ה'" (שם לו, ז), ודרשו חכמינו הקדושים: אלו בני-אדם שערפמים בדעת כאדם הראשון, ומשימין עצמן כבהמה. וכמו שאמר שלמה המלך, עליו השלום (משלי ל, ב): "כי בער אנכי מאיש ולא בינת אדם לי". וכתוב (קהלת ז, כג): "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני", וזהו עקר החכמה הגדולה שבכל החכמות — לסלק דעתו ושכלו וחקמתו לגמרי ולסמוך רק על אמונה לבד, ועל-ידי-זה יזכה ברבות הימים להשיג ולהבין השגות וחקמות אלקות אמתיות, אשר אי אפשר בשכל אנושי להשיג, ובלבד שלא יעמיד זאת לנסיון, רק יתהלך בתמימות ובפשיטות באמונה ישרה באמת, נמצא,

שְׁהַאֲמוּנָה הַקְדוּשָׁה הִיא בְּסוּד 'בְּהִמָּה', אַךְ צָרִיךְ
 לְשַׁמֵּר עֲצֻמוֹ מְאֹד מֵאֲמוּנוֹת כּוֹזְבִיּוֹת, שְׁלֹא יִהְיֶה
 "פְּתִי יֵאֱמִין לְכָל דְּבָר" (מְשָׁלֵי יוֹד, טו), וְזֶה סוּד
 בְּהִמּוֹת טְהוּרוֹת וּבְהִמּוֹת טְמֵאוֹת שֶׁהַזְּהִירָנוּ הַשֵּׁם
 יִתְבָּרַךְ לְהַבְדִּיל בֵּין הַטְּמֵא וּבֵין הַטְּהוֹר, כִּי הַאֲמוּנָה
 הִיא בְּסוּד 'בְּהִמָּה', וְעַל-כֵּן אָבוֹת הָעוֹלָם שֶׁעָקַר
 עֶסְקָם הָיָה לְגַלוֹת אֶת הַאֲמוּנָה בְּעוֹלָם, שֶׁבְּשִׁבִיל זֶה
 עָסְקוּ בַּחֲפִירוֹת בְּאֵרוֹת, שֶׁהֵם סוּד הַמַּיִם עֲמֻקִּים,
 שֶׁעֲלֵיהֶם גִּדְּלָה הַאֲמוּנָה, עַל-כֵּן הָיוּ רוֹעֵי מִקְנֵה
 וּבְהִמּוֹת, כִּי עַל-יְדֵי-זֶה הָיוּ מְבַרְרִים וּמְזַכְּכִים אֶת
 הַאֲמוּנָה, שֶׁהִיא סוּד בְּהִמָּה, לְבַטֵּל אֶת חֲכָמְתוֹ
 הַמְדַמָּה לְגַמְרֵי, וַיֵּדַע שֶׁאֵינוֹ יוֹדַע כָּלֵל, אֶלֶּא "הַצּוֹר
 הַמַּיִם פָּעֵלוּ, כִּי כָּל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט, אֵל אֲמוּנָה וְאִין
 עוֹל, צְדִיק וְיָשָׁר הוּא" (דְּבָרִים לב, ד), וּכְכֹל שֶׁאָדָם
 מְכַנֵּס אֶת עֲצֻמוֹ בִּידֵיעָה זֹו לֵידַע שֶׁאִין יוֹדְעִים כָּלֵל,
 וְעוֹשֶׂה עֲצֻמוֹ כְּבְּהִמָּה מִמָּשׁ, שֶׁאֵינוֹ יוֹדַע שׁוֹם דְּבָר,
 זֶה עָקַר שְׁלֵמוֹת "צְדָקַת הַחַיִּים", שֶׁאִין לוֹ שׁוֹם
 קְשִׁיוֹת וּסְפִקוֹת עָלָיו יִתְבָּרַךְ, וְאָדָם כְּזֶה עוֹבֵר אֶת
 זֶה הָעוֹלָם בְּשָׁלוֹם, וְחֵי חַיִּים טוֹבִים וְנִעִימִים,
 עֲרָבִים וּמְתַקִּים; כִּי אִין לָךְ עוֹד טוֹב בַּחַיִּים כְּמוֹ
 מִדַּת הַאֲמוּנָה הַקְדוּשָׁה, שֶׁמְבַטֵּל וּמְסַלֵּק אֶת דַּעְתּוֹ
 וְחֲכָמְתוֹ וּבִינָתוֹ לְגַמְרֵי, וּמְבַטֵּל אֶת עֲצֻמוֹ לְגַמְרֵי

תמה

צדקת החיים

בַּאֵין סוֹף בְּרוּךְ הוּא; אֲשֶׁרִי מִי שְׁזוּכָה לְהַגִּיעַ אֶל
מִדְרָגָה זוֹ, שְׂאֵין לוֹ שׁוֹם קְשִׁיּוֹת וּסְפִקוֹת אֲחֵרֵיו
יְתִבְרֵךְ, וְרוֹאֶה מְכַל דְּבָר אֶת צְדָקַת הַקָּדוֹשׁ-בְּרוּךְ-
הוּא, שְׂאֵז יִירַשׁ עוֹלָמוֹ בְּחַיָּיו; אֲשֶׁרִי לוֹ בְּזֶה וְאֲשֶׁרִי
לוֹ בְּבֹא.

תָּם וְנִשְׁלָם, שְׂבַח לְאֵל בּוֹרֵא עוֹלָם!

אָמוּנָה אֵין שִׁיף אָלֵא בְּדָבָר שְׂאִינוּ
יודע טעם, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן אָצֵל
הַמַּאֲמִין, הַדָּבָר גָּלוּי כְּאִלוּ רֹאֵה
בְּעֵינָיו אֶת הַדָּבָר שְׂמַאֲמִין בוּ,
מַחֲמַת גְּדֹל אָמוּנָתוֹ הַשְּׂלָמָה.

(לקוטי מוהר"ן, חלק א', סימן סב)